

*Pregledni članak /
Review paper*
Prihvaćeno: 26.1.2016.

dr. sc. Sandra Car

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
scitkovi@ffzg.hr

doc. dr. sc. Ivana Jeđud Borić

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Zagreb
ivana.jedud.boric@erf.hr

PARTICIPACIJA DJECE U ŠKOLI

Sažetak: *Suvremeni pristupi i paradigme odgoja i obrazovanja, posebno u tzv. postkonvencijsko vrijeme, poimaju dijete kao aktivno biće koje može i treba sudjelovati u vlastitom odgoju i obrazovanju te preuzeti odgovornost za svoje ponašanje (Koller-Trbović i Žižak, 2005, Pećnik, 2008, Markovinović, 2010, Kušević, 2010). Iako je ideja participacije djece i uzimanja u obzir njihove perspektive relativno dobro zastupljena kroz stručne i znanstvene radove i rasprave, primjećuje se raskorak između ideje o participaciji i njezine stvarne primjene u praksi, pri čemu se govori o „plimí“ retorike o participaciji i „oseci“ praktične primjene i utjecaja na poboljšanje intervencija za djecu (Badham, 2004, prema Bessell, 2011). Istraživanje mišljenja i stavova djece i mladih u Hrvatskoj pokazalo je kako je glavni problem u vezi s pravima sudjelovanja djece, nepostojanje zadovoljavajućih institucionalnih mehanizama namijenjenih uključivanju djece u odlučivanje (Miharija i Kuridža, 2011). Stoga je cilj ovoga rada prikazati analizu stanja participacije djece u školi i to kroz prikaz relevantnih zakona i politika, istraživanja te primjera dobre prakse.*

Pregled recentne literature pokazuje nedostatak sustavnih pokazatelja o dječjoj participaciji u školi u svim segmentima, od teorijskih modela i istraživanja do primjera dobre prakse. Nedostatak podataka ukazuje na potrebu za daljnjim promicanjem dječje participacije u školi kroz znanstvene i stručne radove, participativne istraživačke projekte te interaktivne prikaze modela dječje participacije.

Gljučne riječi: *dobra praksa, djeca, normativna uređenja, participacija, škola*

1. Uvod

U suvremenom društvu participacija djece je tema o kojoj se mnogo govori i piše, iako u Hrvatskoj još uvijek (pre)malo, povremeno je se ističe kao normu u raznim dokumentima i postupanjima, a ipak o njoj i dalje prevladava mnoštvo nedoumica, različitih razumijevanja i prije svega perspektive odraslih. Sam izraz participacija (djece) različito se shvaća: kao uključivanje/inkluzija (posebno kad je riječ o djeci iz socijalno osjetljivih skupina); kroz diskurs *dječjih glasova* i dječje perspektive (u istraživačkom smislu); kao sudjelovanje djece u najširem smislu u svim stvarima koje ih se tiču (od obitelji, škole, zajednice, medija); kao sudjelovanje u odlučivanju, ali i kao samostalno odlučivanje djece. Kontinuum razumijevanja dječje participacije predstavlja niz različitih poimanja, no ponekad se čini da se nepotrebno limitira na dva suprotna pola: apsolutnu neparticipaciju (djeca ne sudjeluju, ne uključuju se, odrasli su zastupnici djece) i apsolutnu participaciju (koja se očituje kroz samostalno dječje odlučivanje bez podrške i uključivanja odraslih). I jedno i drugo su ekstremi kontinuuma te su takva pojednostavljena shvaćanja odraz elementarnog nerazumijevanja (ili nedostatka volje da se razumije) dječjih prava i uvažavanja djece koja na taj način udaljavaju odrasle, a time i djecu, od praktičnog ostvarivanja prava na sudjelovanje.

2. Dječja participacija - dječje pravo i pedagoški pristupi

Dječje mišljenje i dječja perspektiva dugo se vremena nisu smatrala relevantnima za razvoj politike i intervencija namijenjenih djeci. Djeca su bila doživljavana kao pasivni korisnici intervencija o kojima odlučuju, kreiraju i provode odrasli te su njihova mišljenja često bila pod-predstavljena u modelima i razumijevanju socijalnih fenomena (Mishna, Antle i Regehr, 2004; Murray, 2005; Bessell, 2011). Vjerojatno se najveće formalno priznanje važnosti dječje perspektive nalazi u Konvenciji o pravima djeteta (1989), definirano kroz tzv. participativnu skupinu prava[®] u člancima 12.-15. te u članku 40. U tom kontekstu Verhellen (1998, prema Koller-Trbović, 2005) participaciju djece vidi kao najrevolucionarniji dio Konvencije o pravima djeteta jer priznaje pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje i bude partner odraslima u donošenju odluka te smatra kako je promicanje participacije djece važno kako za samu djecu tako i za demokratsko funkcioniranje društva u cjelini. Tako Lenz (2001, prema Marovič, Bajželj i Krajčan, 2014) navodi da participacija nije samo pravo već podrazumijeva i određena društvena očekivanja i nade. Žižak i sur. (2012) navode kako je prisutnost dječje perspektive u svim stvarima koje se tiču djece civilizacijski aksiom, odnosno možemo reći kako u sadašnje vrijeme ne bi trebalo više postavljati pitanje *trebamo li ili želimo li čuti dječju perspektivu*, već bi se

trebali baviti načinima koji bi tu perspektivu, odnosno *glas djece*, kako ga se najčešće naziva u literaturi, možemo uvažiti i oživotvoriti. U tom smislu, uloga je odraslih podučiti djecu, što često znači da prvo sami moramo učiti, kako da izraze svoje mišljenje. Drugim riječima, uloga odraslih pomiče se s pozicije zaštitnika i zastupnika djece u poziciju uvažavajućih partnera. Izraz *uvažavajući partneri* odnosi se upravo na svijest i spremnost odraslih da prihvate dječju perspektivu onakvu kakva ona jest i u njezinoj cijelosti, bez ograničavanja dječje perspektive kroz tokenistički i dekorativni pristup (Hart, 1992). Uvažavati dječju perspektivu, znači i uvažavati odluke o tome žele li djeca svoju perspektivu izraziti, kako to žele činiti i kada to žele. Ovdje je važno imati na umu da djeca nisu toliko vješta i informirana kao odrasli pa to koliko će netko dijete aktivno sudjelovati, poprilično ovisi o kvaliteti uspostavljene ravnoteže između potrebe odraslog da zaštiti dijete i da ga stimulira i ohrabruje u njegovim razvojnim izazovima (Pećnik, 2008). Markovinović (2010) u tom smislu govori o tzv. postkonvencijskoj slici djeteta kao aktivnog bića, sposobnog sudjelovati u svom okruženju i preuzeti odgovornost za svoje ponašanje. Participativna prava djece vide se kao ostvarenje paradigme odgovornosti (uvažavanja djeteta kao aktivnog dionika), nasuprot paradigmi poslušnosti (poimanje djeteta kao objekta) (Kušević, 2010).

Lansdown (2010) opisuje tri generalna načina dječje participacije koji govore i o samoj percepciji djece kao aktivnih, odnosno proaktivnih dionika:

- **Konzultativna participacija** - odrasli traže mišljenja djece kako bi gradili znanje i razumijevanje dječjih života i iskustva. Odrasli prepoznaju da djeca imaju stručnost i perspektivu koja je potrebna za odlučivanje (npr. sudjelovanje djece u istraživanjima, planiranju intervencija, razvoju politika, kao svjedoci u kaznenim procesima i sl.).
- **Suradnička participacija** - daje mogućnost aktivnog angažmana u raznim fazama određene aktivnosti. Djeca mogu biti uključena u razvoj ili planiranje projekta, istraživanja, vršnjačko savjetovanje, mogu biti predstavnici u tijelima državne uprave itd. Na ovoj razini djeci se pruža prilika za zajedničko odlučivanje s odraslima te mogućnost da utječu i na proces i na ishode neke aktivnosti.
- **Participacija inicirana od djece** - događa se kad se djeci omogući okruženje i prilika da identificiraju stvari koje ih brinu, iniciraju akcije i zastupaju se. Djeca mogu akcije inicirati kao pojedinci (npr. izbor škole) ili kao grupa (kreiranje politika, dizanje javne svijesti). Uloga je odraslih da budu facilitatori koji će omogućiti djeci da ostvaruju svoje ciljeve i pružaju informacije, savjete i podršku.

Iako je ideja participacije djece i uzimanja u obzir njihove perspektive relativno dobro zastupljena kroz stručne i znanstvene radove i rasprave⁸, Badham (2004, prema Bessell, 2011) govori o raskoraku između ideje o participaciji i njezine

stvarne primjene u praksi te smatra kako postoji *plima* retorike o participaciji i *oseka* praktične primjene i utjecaja na poboljšanje usluga za djecu.

O djetetu kao socijalnom subjektu, aktivnom djelatniku i sustvaratelju društva i kulture raspravlja se od 80-ih godina prošloga stoljeća u okviru različitih znanstvenih disciplina. Kao ključni problem postavlja se pitanje koliko djeca svoju okolinu i sebe oblikuju aktivno, a u kojem su stupnju i jesu li uopće *produkt* svoje okoline i odgojnih utjecaja (Hurelmann 1988, Giesecke, 1996, Gopnik, 1999, M-S Honig, 1999 i 2009, Dahlberg, Moss, and Pence, 1999, Montada 1982, 1987, 1998, Dollase 1985 i drugi prema Bašić, 2009).

Navedeno je utjecalo na pedagogiju na tri načina. Ponajprije na istraživanja, koja se orijentiraju na kritiku pedagoških institucija kao socijalizacijskog (i obrazovnog) čimbenika te na *skriveni kurikulum* (Bašić, 2000) i obrasce *preživljavanja škole* (Heinze 1980, Holtappels 1987, Brusten and Hurelmann, 1973, Reinhardt, 1983, Gatto et al. 2002, prema Bašić, 2009), do analize obilježja pedagoških institucija kao totalitarnih ustanova (Goofman, 1973, prema Bašić, 2009). Drugo, istraživačko-metodološki odgovor na sliku djeteta kao *socijalnog aktera* bio je zahtjev za istraživanjima iz *perspektive djeteta* (Bašić, 2009). Treće, shvaćanje djeteta kao *socijalnog aktera* i uspostavljanje novog istraživačkog područja *djetinjstva* kao socijalne konstrukcije dovelo je u pitanje temeljne pedagojske kategorije i mogućnost legitimiranja pedagoškog djelovanja uopće. Pedagoško se djelovanje orijentira na autonomnog i odgovorno-djelatnog subjekta kao ciljnu vrijednost (*output*), a postmoderna (konstruktivistička, emancipatorska) slika djeteta polazi od *subjekta socijalnih odnosa* i *sukonstruktora* socijalnog života, kao od svoga *temeljnog postulata* i iz njega izvodi sve ostale postavke komunikativnog djelovanja (Bašić, 2009).

Sukladno navedenim promjenama u perspektivi u odnosu na dijete, krajem 19. i početkom 20. stoljeća javlja se takozvani *pokret reformne pedagogije* koji uz teorijski okvir djeluje i u praksi kroz mnoge pokrete, alternativne i slobodne škole koje su osnivali pojedinci, udruge građana i roditelja, a koje su se, između ostaloga, značajno razlikovale od državnih škola u poimanju djeteta-učenika i posljedično, odnosu prema njemu. Neke od najznačajnijih i najpoznatijih škola bile su škole koje su radile, a mnoge još uvijek rade, prema pedagoškim koncepcijama Celestina Freineta, Marie Montessori, Rudolfa Steinera (Waldorfska škola), Alexandera Sutherlanda Neilla (Summerhill), Petera Petersena (Jenaplan) i drugih. Svima njima zajednička je orijentacija na učenika kao aktivnog sudionika u odgojno-obrazovnom procesu što se očituje u sudjelovanju pri izradi individualnog nastavnog programa (tjednog i/ili mjesečnog), samostalnom izboru metoda i materijala za učenje, samoevaluaciji i samoocjenjivanju učenika, demokratskom pravu glasa na školskim sastancima i sličnim aktivnostima još uvijek nedovoljno zastupljenima u državnim školama.

3. Važnost participacije djece u školi

Poznata je činjenica da su odgojno-obrazovne ustanove, odnosno vrtići i škole, drugo najvažnije okruženje za rast i razvoj svakog djeteta. Djeca u školi provode značajan dio svog vremena, izgrađujući svoju socijalnu mrežu i sebe kao pojedinca kroz učenje, igru i druženje. Stoga je neupitno da bi upravo škola trebala biti ključno mjesto na kojem se uče, promoviraju, ali i ostvaruju dječja prava. Polaskom u školu djeca zapravo preuzimaju svoju prvu radnu ulogu i postaju učenici. Suvremena škola i nastava poligoni su aktivnog stjecanja znanja, ne samo profesionalno-poduzetničke već i humanističko-socijalne naravi. Ograničavanje na bilo koju sastavnicu toga procesa otežava razumijevanje otvorene, slobodne i demokratske komunikacije kao pretpostavke izgradnje *kritičkog građanina* (Previšić, 2010).

U kontekstu ovog rada zanima nas kako se u školskom sustavu mogu ostvariti dječja prava na sudjelovanje, odnosno participativna prava. Participacija djece u školi, prema suvremenim shvaćanjima nadilazi puko sudjelovanje djece u vijećima učenika te se odnosi na razvijanje holističkog pristupa koji omogućuje svim učenicima da sudjeluju, budu konzultirani i uključeni u odlučivanje u sve elemente života škole kao zajednice (Cannon, 2012). Širanović (2012) u tom smislu navodi kako suvremene škole trebaju prije svega biti interkulturno osjetljive na način da osiguraju dijalog učitelja i učenika koji će omogućiti da se perspektiva djece čuje i uvaži. Nadalje, Markovinović i Maleš (2011) mišljenja su kako bi svaka interakcija između djeteta i odrasle osobe trebala biti prožeta poštivanjem djetetovog ljudskog dostojanstva. Takav pristup djetetu podrazumijeva davanje glasa djetetu, slušanje djeteta i uvažavanje njegovoga mišljenja te omogućavanje njegovog aktivnog doprinosa svim okruženjima u kojima se kreće pa tako i u školi. Narat, Rakar i Kovač (2010) napominju kako su učenicima u školi na raspolaganju više konvencionalne metode participacije poput učeničkih vijeća u koja se uključuje samo manji broj učenika te ističu kako je potreban pomak k nekonvencionalnim, nehijerarhijskim i izvaninstitucionalnim oblicima participacije. Autorice navode kako je u tom smislu posebno važno povezati participaciju djece u školi s participacijom u lokalnoj zajednici.

Razina i način dječjeg sudjelovanja ovisit će o obilježjima i mogućnostima pojedinog djeteta, ali i o organizacijskoj kulturi i klimi škole, odnosno o vrijednostima, normama, tradiciji i svakodnevicu škole. S obzirom na to, dva temeljna pitanja vezana uz dječju participaciju su: *tko govori* (participira) i *tko sluša* (odlučuje) (Fielding, 2001)? Flutter (2007) navodi kako je participacija učenika izraz pod kojim se podrazumijevaju različite strategije koje učenicima nude mogućnost aktivnog uključivanja u odlučivanje na razini škole što je jedno od obilježja suvremenih, demokratski orijentiranih škola. U tom smislu ista

autorica navodi primjere projekta u Velikoj Britaniji gdje su učenici bili uključeni u odlučivanje o tome kako njihova škola treba izgledati (Flutter, 2006). Učenici bi trebali svojim uključivanjem moći utjecati i na sadržaj i na proces svog učenja, kao i na formalne procese upravljanja školom (Jensen, Simovska, 2005). Veitch (2009) navodi kako je participacija djece u Velikoj Britaniji u današnje vrijeme sve popularniji koncept te da se u sve većoj mjeri inkorporira u sustav obrazovanja te u tom smislu navodi inicijativu Svako dijete je važno (Every Child Matters) koja obvezuje škole da uvedu participaciju djece kao dio obrazovnog procesa. Participacijom djece u školskim aktivnostima, specifičnije u području suradnje roditelja i škole, zadovoljni su i roditelji. Tako Minke i Anderson (2003, prema Markovinović i Maleš, 2011) navode kako je čak osamdeset posto roditelja procijenilo sudjelovanje djece u roditeljskim sastancima inovacijom koja im se najviše sviđala. Roditelji su također navodili da su djeca na taj način stekla nove komunikacijske vještine te postala odgovornija za svoje ponašanje i izvršavanje školskih obveza. Istraživanje koje su proveli de Ro'iste i sur. (2010) pokazalo je da je participacija u školi značajno povezana s pozitivnim odnosom prema školi (djeci se više sviđaju one škole u kojima su imali više prilika za participaciju), većom razinom akademske uspješnosti, boljim zdravljem, većim životnim zadovoljstvom i većom iskazanom srećom. Slični su zaključci istraživanja autora John-Gabinola i Nic-Gabhainn (2014) koji govore kako je participacija u školskom okruženju djeci važna te je značajna za poboljšanje školskog okruženja, odnosa, zdravlja i opće dobrobiti. Važno je svakako istaknuti i to dječja participacija pomaže nastavnicima da steknu nove uvide i prilagode način učenja i nastavni sadržaj potrebama djece (Flutter, 2007). Istražujući percepciju školskih pedagoga o sudjelovanju djece u kontekstu suradnje roditelja i djece, Maleš, Kušević i Širanović (2014) navode da dvije trećine (63,6%) ispitanika smatra da je aktivno uključivanje djece najbolji način rješavanja potencijalnih problema. Razloge neuključivanja djece pedagozi navode uglavnom kroz prizmu zaštite djece: *lakše je razgovarati s roditeljem kada dijete nije prisutno da bi se izbjegao sukob roditelja i djeteta, da bi se dijete zaštitilo od osjećaja srama*. Pokazalo se da najveći dio školskih pedagoga koji su sudjelovali u ovom istraživanju uključuju djecu vrlo aktivno i s uvažavanjem, odnosno kako je navedeno istraživanje pokazalo na onim razinama Hartovog (1992) modela koje podrazumijevaju istinsku participaciju. No, kroz istraživanje su se pokazale i neke zabrinjavajuće prakse, poput relativno visokog postotka onih ispitanika koji uključivanje djece provode na simboličkoj razini. Domović, Godler i Previšić (2004) također ističu važnost participacije učenika u nastavi. Ispitivanjem stavova učenika prema demokratskim vrijednostima došli su do zaključka kako postoji potreba uvođenja novog kurikulumu u sve srednje škole, ne samo s novim sadržajima koji naglasak stavljaju na demokratsko društvo i način života u njemu, već i s novim i prikladnijim, aktivnim metodama s

naglaskom na participaciji učenika. Pažin-Ilakovac i Pavleković (2014) u svom istraživanju donose perspektivu pedagoga u osnovnim školama o participativnim pravima učenika. Autorice zaključuju da je uloga pedagoga u ostvarivanju participativnih prava učenika u osnovnoj školi većinom utjecajna te da su pedagozi gotovo svakodnevno uključeni u procese ostvarivanja participativnih prava. Najzastupljeniji u radu pedagoga na participativnim pravima učenika su školski projekti te sadržaji kulturne i javne djelatnosti (83%); slijedi vođenje Vijeća učenika (63%), a najmanje se bave poticanjem uključenosti učenika u planiranje školskog kurikulumu (26%). Rezultati istraživanja provedenog 2013. na razini zemalja Europske Unije (Day i sur., 2015) ukazali su na različite prakse participacije djece u školi s obzirom na oblik i kvalitetu, pri čemu je u tzv. demokratskim školama participacija utjelovljena u svakodnevne pedagoške principe te se odnosi i na individualna i na kolektivna prava sudjelovanja. No, u većini škola diljem Europe participacija učenika se u većoj mjeri odnosi na formalne školske strukture i Vijeća učenika, a znatno manje na sudjelovanje u odlučivanju u odnosu na politike škole, ocjenjivanje i poučavanje.

Kada je riječ o participativnim pravima u školi, primjetna je razlika u perspektivi nastavnika i učenika, što potvrđuju i istraživanja. Učenici procjenjuju da ne participiraju u važnim pitanjima vezanim uz školu u kojima bi željeli participirati: rijetko sudjeluju u donošenju odluka o programu, metodama i organizacijskim pitanjima nastave, osobito u odnosu na izbor tema i način njihove obrade; najmanje participiraju u donošenju odluka važnih za cijelu školu; nedovoljno su aktivni u izborima za predstavnike razreda te u rješavanju sporova među učenicima (Novak, 2010). U istraživanju koje je proveo Matijević (2014) s učenicima srednjih škola, pokazalo se da učenici žele da nastavnici koriste oblike rada na nastavi koji potiču i podržavaju njihovo aktivno sudjelovanje (razgovor u krugu, projektna nastava, grupni rad) pri čemu su učenici u globalu nezadovoljni mogućnostima za aktivno sudjelovanja koje im pruža sadašnja nastava. U tom smislu autor preporučuje promjene u fizičkom rasporedu namještaja u učionicama, prema rasporedu koji potiče grupni rad i podržava grupnu koheziju kao preduvjet za slobodan razgovor na nastavi. Žnidarec Čučković (2013) istražujući stavove djece i mladih u nekoliko osnovnih i srednjih škola u Hrvatskoj navodi kako učenici iskazuju nezadovoljstvo neravnopravnim položajem kada je riječ o donošenju odluka. Smatraju da ih nastavnici ne smatraju dovoljno zrelima, da ih ne pitaju za mišljenje te nemaju sluha za iznošenje učeničkih prijedloga u svrhu poboljšanja nastavnog procesa. Učenici primjećuju kako se preporuke koje daju za rješavanje određenog problema uglavnom ne primjenjuju te se zadržavaju isključivo na deklarativnoj razini. Osobito se zabrinjavajućim čini što učenici izražavanje vlastitog mišljenje u školi povezuju s rizikom od negativnih

posljedica, odnosno smatraju da će im nastavnici zamjeriti ukoliko kažu što misle. Učenici su bili kritični i prema radu Vijeća učenika u svojim školama - o radu Vijeća su uglavnom neinformirani, nejasna im je svrha i cilj Vijeća i uglavnom ga doživljavaju kao isključivo formalno tijelo čiji članovi nisu povezani s učenicima.

Sudeći prema dostupnim istraživanjima u području dječje participacije u školi, slažemo se s Novak (2010) koja zaključuje da je postojeće osnovnoškolsko obrazovanje uspješnije u prijenosu znanja o građanskoj participaciji nego u poticanju stvarne participacije i jačanju mehanizama demokratskih praksi u školama. Kada je riječ o participaciji učenika, vidljivo je da se s porastom dobi, zrelosti i kompetencija širi i prostor participacije, kao i samoorganizacija i aktivitet. U tom smislu srednjoškolci (mladi, ali još uvijek formalno djeca) znatno više koriste svoja prava na udruživanje i samozastupanje što se očituje i kroz djelovanje udruga, poput Udruge srednjoškolaca Hrvatske (<http://usred.hr/>). Na razini Europe slična udruga, odnosno mreža udruga djeluje još od 1975., pod nazivom The Organising Bureau of European School Student Unions (<http://www.obessu.org/obessu>). 2006. godine na Generalnoj skupštini OBESSU usvojena je i Deklaracija o pravima srednjoškolaca koja uključuje i aktivno sudjelovanje učenika u svom obrazovanju, ali i generalno obrazovnom sustavu pojedine zemlje. U našoj zemlji tako bilježimo uključivanje Nacionalnog vijeća učenika RH u aktualnu reformu školstva, iako o samim načinima sudjelovanja nema dostupnih informacija. Sudjelovanju učenika u reformi obrazovanja svakako treba dati važno mjesto te bi ga bilo vrijedno pratiti i opisati.

4. Zakonsko uređenje dječje participacije u obrazovnom sustavu u Hrvatskoj

Istražujući mišljenja i stavove djece i mladih u Hrvatskoj, Miharija i Kuridža (2011) navode da je glavni problem u vezi s pravima sudjelovanja djece, nepostojanje zadovoljavajućih institucionalnih mehanizama namijenjenih uključivanju djece u odlučivanje. Nadalje, autorice navode da se uključivanje djece u odlučivanje i dalje temelji na samoinicijativi raznih nevladinih organizacija, kulturnih inicijativa itd. Zaključujući na temelju pokazatelja spomenutog istraživanja, Brajša-Žganec i sur. (2012) u analizi stanja prava djece u Hrvatskoj, naglašavaju potrebu sustavnog istraživanja o participativnim pravima djece te praksi sudjelovanja djece u odlučivanju kako bi se razvili učinkoviti institucionalni mehanizmi koji će omogućiti i zaštititi sudjelovanje djece u različitim područjima društvenog života.

Stoga ćemo se posebno osvrnuti na zakonsku (institucionalnu) regulativu

koja pridonosi djelotvornijem promicanju participacije djece u Republici Hrvatskoj određujući standarde u ovom području. Izdvojit ćemo nekoliko ključnih dokumenata koji ističu važnost dječje participacije.

Ključni dokument u ovom području je već spomenuta Konvencija o pravima djeteta (članci 12., 13., 14., 15. i 17.) na koju se oslanjaju nacionalni dokumenti Republike Hrvatske. Osim u Konvenciji, promocija sudjelovanja djece spominje se kao jedan od strateških ciljeva Strategije Vijeća Europe o pravima djece 2012.-2015. (Strategy, 2012), a posebice je uređena Preporukom Vijeća Europe o sudjelovanju djece i mladih do 18 godina. Dodatno je obuhvaćena i aktivnostima Agende Europske unije za dječja prava, odnosno područjem 2.2. Usmjeravanje aktivnosti Europske unije u svrhu zaštite ranjive djece i područjem 3. Sudjelovanje djece i podizanje javne svijesti (Nacionalna strategija, 2014).

Participativna prava djece (članci 12., 13., 14., 15. i 17. Konvencije), to jest prava na informiranost, mišljenje, donošenje odluka, privatnost, jezik primjeren djeci te posebnog skrbnika u različitim okruženjima i sektorima, spominju se u nacionalnim dokumentima u različitim područjima zakonodavstva odnosno u sustavu obrazovanja, zdravstva, pravosuđa te socijalne skrbi.

Navedena prava prožimaju i nacionalne dokumente širega spektra. Tako se u svom Ustavu Republika Hrvatska generalno opredijelila za posvećenost zaštiti i promicanju prava djece⁸, a Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine (2014) (u daljem tekstu: Strategija) kao jedan od četiri strateška cilja navodi upravo Osiguranje aktivnog sudjelovanja djece. Pravo sudjelovanja djece integrirano je u ovoj Strategiji u svim njenim područjima, odnosno strateškim ciljevima kao filozofija koja podrazumijeva aktivno sudjelovanje djeteta u procesu odrastanja i razvoja sukladno njegovim sposobnostima i stupnju zrelosti. U njoj su istaknuta područja ostvarivanja prava na sudjelovanje u obitelji, lokalnoj zajednici, u kreiranju politika za djecu i u istraživanjima s djecom. Unapređenjem kvalitete života djece u različitim područjima (zdravstvo, odgoj i obrazovanje, zaštita od zlostavljanja i zanemarivanja, slobodno vrijeme, kultura i drugo) bave se i Nacionalni program djelovanja za djecu u Republici Hrvatskoj za razdoblje 1999. do 2005. godine, Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine te Prioritetne aktivnosti za dobrobit djece od 2003. godine do 2005. godine.

U Republici Hrvatskoj su, uz već spomenute nacionalne dokumente, zakone i preporuke, utemeljena i dva tijela koja se, između ostaloga, bave provođenjem Konvencije. To su Ured pravobranitelja za djecu osnovan 2003. godine sa zadacima da štiti, prati i promiče prava i interese djece na temelju Ustava RH, međunarodnih ugovora i zakona (Zakon o pravobranitelju za djecu,

8. Iako se u Ustavu, za razliku od nekih europskih zemalja, ne navodi jasno ili eksplicitno pravo na (dječju) participaciju.

NN 96/03) i Vijeće za djecu koje je savjetodavno tijelo Vlade RH osnovano 1998. godine kao tijelo koje trajno prati ostvarivanje temeljnog nacionalnog strateškog dokumenta na području zaštite i promicanja prava djece u Republici Hrvatskoj, koordinira i usklađuje rad državnih i ostalih tijela pri ostvarivanju planiranih mjera i aktivnosti te između ostalog prati primjenu Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih akata i nacionalnih propisa i programa koji se odnose na zaštitu i promicanje prava djece (Nacionalna strategija za prava djece od 2014. do 2020. godine). Pravobraniteljica za djecu RH (www.dijete.hr) slijedi preporuku Odbora za prava djeteta UN koji preporučuje da se djeca uključe u stvaranje i provedbu aktivnosti koje ih se tiču. Ovisno o njihovoj dobi i zrelosti učenike treba uvažavati kao partnere u kreiranju i realizaciji plana i programa škole te u osmišljavanju slobodnih i preventivnih aktivnosti. Stoga je nužno osnažiti ulogu Vijeća učenika u školama te jasnije definirati njihove zadaće i način biranja učenika u Vijeće. Ovdje svakako treba spomenuti i Zakon o savjetima mladih (NN 41/14) kao prvi zakon o mladima koji uređuje osnivanje i djelovanje savjeta mladih u cilju aktivnog uključivanja mladih u javni život. Savjeti mladih predlažu i daju mišljenje predstavničkom tijelu lokalne odnosno područne samouprave, predlažu donošenje odluka, programa i drugih akata značajnih za unapređivanje položaja mladih te sudjeluju u izradi i praćenju provedbe lokalnog programa djelovanja za mlade.

Usmjerimo li se na određena područja zakonodavstva, odnosno na sustav obrazovanja, zdravstva, pravosuđa te socijalne skrbi, u svakome od njih pronaći ćemo velik broj zakona i dokumenata koji promiču participativna prava djece. U sustavu obrazovanja, ključnom za ovo područje, Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2011) (u daljnjem tekstu: NOK) bazira se na osam temeljnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje postavljenih od strane Europske Unije. Jedna od njih je socijalna i građanska kompetencija koja, između ostalog, podrazumijeva osposobljenost za učinkovito sudjelovanje u razvoju demokratskih odnosa u školi, zajednici i društvu. Osim toga, vrijednosti kojima NOK daje osobitu pozornost jesu: znanje, solidarnost, identitet i odgovornost, pri čemu potonje podrazumijeva odgoj i obrazovanje koji potiču aktivno sudjelovanje djece i mladih u društvenom životu i promiču njihovu odgovornost prema općem društvenom dobru, prirodi i radu, te prema sebi samima i drugima. Navedene su vrijednosti protkane kroz sva odgojno-obrazovna područja.

Nadalje, Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008) u članku 61. navodi prava učenika među kojima su i pravo na uvažavanje njegovog mišljenja; pravo na pritužbu koju može predati učiteljima, odnosno nastavnicima, ravnatelju i školskom odboru; pravo na sudjelovanje u radu Vijeća učenika te u izradi i provedbi kućnog reda; pravo na predlaganje poboljšanja

odgojno-obrazovnog procesa i odgojno-obrazovnog rada. Ovaj zakon također propisuje da učenici imaju pravo na uvažavanje svojeg mišljenja te da se u školi osniva Vijeće učenika koje čine predstavnici učenika svakog razrednog odjela. Predstavnik Vijeća učenika sudjeluje u radu tijela škole kada se odlučuje o pravima i obvezama učenika, bez prava odlučivanja. Način izbora i djelokrug rada Vijeća učenika utvrđuje se statutom škole.

Iako je osnivanje Vijeća učenika propisano Zakonom, što je svakako važno formalno priznavanje dječje participacije, oko stvarnog ostvarivanja uloge Vijeća učenika ima relativno mnogo nepoznanica, ali i kritika. Tako Horvat (2010) navodi da iako se sudjelovanje učenika propisuje zakonski, i dalje je riječ o tzv. konzultativnom modelu sudjelovanja bez prava glasa što ostavlja široki prostor pojedinim školama u odlučivanju o načinu rada Vijeća učenika te su moguće (i prisutne) velike razlike u djelovanju Vijeća učenika. Ista autorica rješenje za povećanje dječjeg sudjelovanja u školi vidi u sustavom obrazovanju za demokratsko građanstvo i participaciju, praćenje i poticanje provedbe zakonskih odredbi o radu Vijeća učenika.

5. Modeli dobre prakse dječje participacije u školi

U Republici Hrvatskoj postoje pozitivna iskustva ostvarivanja prava djece na sudjelovanje, no samo kao pojedinačni primjeri ovisni o sredini u kojoj se događaju i pojedincima koji potiču djecu na sudjelovanje. Većina pozitivnih primjera je u eksperimentalnoj fazi te ne postoji sustavni pristup implementaciji prava na sudjelovanje djece u njihov praktični svakodnevni život. Primjeri dobre prakse poticanja i prakticiranja sudjelovanja djece u lokalnim zajednicama nešto su češće opisivani u literaturi (Jeđud, 2012) nego kada je riječ o dobrim praksama participacije djece u školi. U kontekstu lokalnih zajednica, najistaknutiji su svakako dječji forumi i dječja vijeća, čiji se rad iskazuje kroz rasprave i iznošenje dječjih želja, prijedloga, mišljenja i zahtjeva prema odraslima te kroz konkretne aktivnosti, a sve u cilju boljeg ostvarivanja prava djece u određenoj lokalnoj zajednici. Trenutno u Hrvatskoj djeluje 70 dječjih foruma i 27 dječjih vijeća (www.savez-dnd.hr). Pojedine lokalne zajednice u Republici Hrvatskoj prepoznaju važnost postojanja dječjih gradskih tijela te potiču osnivanje dječjih gradskih vijeća. Primjer dobre prakse sudjelovanja djece u radu državnih institucija i tijela je i Mreža mladih savjetnika pravobraniteljice za djecu. Donošenjem nove Odluke o osnivanju Vijeća za djecu po prvi puta se u Republici Hrvatskoj omogućava sudjelovanje djece u savjetodavnom tijelu Vlade Republike Hrvatske. Značajan iskorak na području izražavanja mišljenja i općenito sudjelovanja djece u sudskim postupcima propisano je nizom zakona (Obiteljski zakon, Zakon o socijalnoj skrbi, Zakon o udomiteljstvu) te također standardima kvalitete usluga socijalne skrbi.

Budući da je fokus ovog rada participacija djece u školi, detaljnije će se prikazati rad Vijeća učenika, kao formalne mreže i formaliziranog sudjelovanja djece u sustavu obrazovanja. U Republici Hrvatskoj djeluje veliki broj Vijeća učenika (Školska vijeća učenika pri osnovnim i srednjim školama te Županijska vijeća učenika pri županijama) objedinjenih krovnim tijelom pod nazivom Nacionalno vijeće učenika Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: NVURH). NVURH djeluje kao predstavničko tijelo svih učenika s područja Republike Hrvatske i savjetodavno je tijelo Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa od 2005. godine. Vijeće se sastoji od 21 člana, jednoga predstavnika učenika iz svake županije. Neke od zadaća Vijeća su sljedeće: predstavljanje učenika u svim pitanjima na nacionalnoj razini koja se odnose na njih, njihov rad i odgojno-obrazovni sustav, u javnosti i institucijama od značaja za odgojno-obrazovni sustav i učenike; briga o obvezama, pravima i interesima učenika i zastupanje istih; pripremanje i davanje prijedloga ministru znanosti, obrazovanja i športa o pitanjima važnim za učenike, njihov rad i rezultate u obrazovanju; predlaganje mjera poboljšanja (uvjeta) rada u školama; pomaganje učenicima u ispunjenju školskih, izvanškolskih i drugih obveza; promicanje interesa učenika s posebnim potrebama te traženje rješenja s obzirom na probleme s kojima se svakodnevno susreću; promicanje športskoga duha i borba protiv svih vrsta ovisnosti među učenicima; poticanje i njegovanje kulture dijaloga i tolerancije među učenicima s obzirom na nacionalnu, rasnu i vjersku različitost; itd.

O radu Vijeća učenika u pojedinačnim školama, pa tako i o radu Nacionalnog vijeća učenika, za sada nema posebnih pisanih (i digitalnih) tragova. Informacije koje se mogu dobiti na pojedinim mrežnim stranicama uglavnom sadrže formalne podatke. Očito je kako su dobre prakse dječje participacije u školi nedovoljno opisane u literaturi, što velikim dijelom umanjuje i priliku za promocijom i daljnjom implementacijom prokušanih modela rada.

Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama, u članku 71. određeno je osnivanje Vijeća učenika koje čine predstavnici učenika svakog razrednog odjela (stavak 1). Predstavnik Vijeća učenika sudjeluje u radu tijela škole kada se odlučuje o pravima i obvezama učenika, bez prava odlučivanja (stavak 2). Način izbora i djelokrug rada Vijeća učenika utvrđuje se statutom škole (stavak 3). Vijeće djeluje u skladu s Poslovníkom Vijeća učenika škole usvojenim na prvoj sjednici Vijeća.

Svi predsjednici razrednih odjela čine Vijeće učenika određene škole. Ravnatelj škole saziva konstituirajuću sjednicu Vijeća učenika te rukovodi njenim radom do izbora predsjednika Vijeća. Članovi Vijeća učenika između sebe biraju predsjednika natpolovičnom većinom javnih glasova nazočnih članova. Predstavnik Vijeća učenika sudjeluje u radu školskih tijela kada se odlučuje o pravima i obvezama učenika bez prava odlučivanja, a Školski odbor, Razredno i

Učiteljsko vijeće dužni su ga pozvati na sjednicu na kojoj raspravljaju o pravima i obvezama učenika (Pravilnik o izboru učeničkih predstavnika, 2013).

Zadaće Vijeća učenika su sljedeće: priprema i davanje prijedloga tijelima škole o pitanjima važnim za učenike, njihov rad i rezultate u obrazovanju; izvješćivanje pravobranitelja za djecu o problemima učenika; predlaganje osnivanja učeničkih klubova i udruga; predlaganje mjera poboljšanja uvjeta rada u školi; suradnja kod donošenja kućnog reda; pomoć učenicima u izvršenju školskih i izvanškolskih obveza; skrb o socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti učenika; drugi poslovi određeni statutom i drugim općim aktima.

Dakle, Vijeće učenika predstavlja sve učenike jedne škole koji su zastupani putem svojih predstavnika (članova Vijeća) te na taj način imaju pravo izraziti svoje mišljenje o raznim područjima svog interesa i problemima vezanim uz njih. No, iako im Vijeće pruža mogućnost participacije u pitanjima u koja su sami uključeni, njihov glas još uvijek nije prepoznat kao dovoljno važan da bi mogao sudjelovati u donošenju odluka već je 'samo' predlagateljskog karaktera i, u tom smislu, uz dobru argumentaciju, jedino može utjecati na mišljenja odraslih (nastavnika, stručne službe) koji još uvijek odlučuju o svim pitanjima koja se odnose na učenike. U tom smislu Preveden, Sočo i Kralj (2015) smatraju zakonsko određenje djelovanja Vijeća učenika nedorečenim i šturim, što otvara mogućnosti vrlo različitim praksama. Navode neke primjere spomenute različitosti:

- **Različite procedure imenovanja učenika u Vijeće:** od izravnog imenovanja od strane nastavnika do demokratskih izbora koje organiziraju sami učenici.
- **Različitost djelokruga rada:** od povremenih ceremonijalnih sastanaka do sudjelovanja u projektima, odlučivanja o dijelovima školskog kurikulumu, izricanja mišljenja o disciplinskim mjerama.
- **Različitost tumačenja** koje su to točno odluke koje se tiču prava i obveza učenika (stavak 2).

Spomenuta nedorečenost Zakona u pogledu Vijeća učenika, kako navode Preveden, Sočo i Kralj (2015) u praksi se pokazuje kao uglavnom nepovoljna za rad i razvoj učeničkih vijeća, a samim time i prava učenika, pogotovo u smislu dodatnog pasiviziranja učenika činjenicom da se područje njihove participacije formalizira.

Detaljnije informacije o sadržajima i načinima rada Vijeća učenika u školama ostaju nepoznanica jer se aktivnosti sustavno ne prate te ne postoji pisani trag o njihovu djelovanju. Kontaktirajući nekoliko osnovnih škola u Republici Hrvatskoj dobili smo šture informacije o tome što Vijeće učenika jest i čime se bavi. Informacije kojima stručne službe škola raspolazu odnose se na već spomenuti ustroj i organizaciju rada Vijeća učenika, a većina naglasak stavlja na prezentiranje stavova učenika te poticanje na angažman u radu škole. Neka

Vijeća učenika uključuju se i u humanitarne akcije.

Primjerice, članovi Vijeća učenika Osnovne škole Samobor potaknuli su svoje kolege-učenike na sudjelovanje u akciji 'Pun kofer prijateljstva' putem koje su prikupili odjeću i higijenske potrepštine za djecu iz poplavljenih područja. Osim toga, četiri člana Vijeća učenika navedene škole odabrana su zastupati školu u Dječjem parlamentu s ciljem rada na zaštiti dječjih prava te unapređenja njihovog tjelesnog, mentalnog i emocionalnog zdravlja sukladno Konvenciji o pravima djeteta. Putem Dječjeg parlamenta djeca dobivaju priliku predstaviti svoje ideje, misli i osjećaje, koje se potom mogu i trebaju uvažiti u planiranju aktivnosti na društvenoj i političkoj sceni. Plan Vijeća učenika Osnovne škole Samobor za 2015./16. školsku godinu je osnovati Volonterski klub te kroz razne oblike volontiranja pružiti pomoć onima kojima je najpotrebnija. Također planiraju organizirati vršnjačku pomoć u učenju.⁸

Navedene aktivnosti samo površno opisuju široki djelokrug mogućnosti participacije učenika kroz Vijeće učenika te je potrebno dubinski istražiti na koje se načine navedene aktivnosti provode, koliko se mišljenja učenika zaista poštuju, te u kojoj mjeri provedene aktivnosti imaju utjecaj na donošenje odluka u lokalnoj zajednici koje se tiču njenih najmlađih članova – djece.

U tom smjeru razgovarali smo s učenicima – predstavnicima u Vijeću učenika Osnovne škole *Špansko Oranice*. Naime, konzultirani članovi i članice predmetnoga Vijeća smatraju da je važno da u školama postoje vijeća učenika, jer drže da djeca trebaju imati pravo na osobno mišljenje i na davanje prijedloga o pitanjima koja ih se tiču, pri čemu naglašavaju da ne očekuju da djeca samostalno odlučuju jer su maloljetna te trebaju pomoć odraslih. Također su mišljenja da velike grupe poput razreda često nisu sposobne složiti se oko nekih pitanja te donijeti konstruktivna i produktivna rješenja te istovremeno smatraju nužnim uspostaviti bolju komunikaciju članova Vijeća učenika s razredom koji u Vijeću predstavljaju. Konzultirani članovi i članice Vijeća učenika Osnovne škole *Špansko Oranice* procjenjuju da odrasli u njihovoj školi, njihovi nastavnici i nastavnice, stručna služba i ravnatelj, općenito govoreći slušaju njihova mišljenja i uvažavaju ih kao sudionike i partnere. Zadovoljni su uvažavanjem svojih participativnih prava na nastavi i u životu škole izvan nastave. Unatoč tomu, smatraju da bi Vijeće učenika moglo i moralo imati značajniju i aktivniju ulogu u školi i društvu.⁹

6. Zaključna razmišljanja

Zaključak, pomalo provokativno (ponajprije za same autorice), započinjemo pitanjem: *Je li moguće ne participirati u suvremenim školama?* Pitanje je više retoričko, ali nam se čini važnim. Vjerujemo da bi se većina stručnjaka, ako ne i svi, složila oko toga da je dječja participacija važna i da je uvažavanje

dječje perspektive i doprinosa jedna od temeljnih odrednica profesionalnog rada. No, pitanje je na koji način se ovakvi pozitivni stavovi realiziraju u praksi. Pregled recentne literature pokazuje kako nedostaje sustavnih pokazatelja o dječjoj participaciji u školi u svim segmentima od teorijskih modela, istraživanja, do primjera dobre prakse. Nemamo pouzdanih, ni sustavnih pokazatelja koji bi nam govorili o tome kako se ostvaruju participativne prava u školama i na razini obrazovnog sustava u cjelini. Čini se da je participacija djece u obrazovnom sustavu relativno generalno zakonski normirana, iako unatoč niza pozitivnih propisa ne postoje institucionalni mehanizmi koji bi na neki način sankcionirali ne pridržavanje zakonskih odrednica, odnosno pitanje je što se događa kada se prava djece na sudjelovanje ne poštuju? Nadalje, pregledom istraživanja koja se odnose na participaciju djece u školi moguće je pronaći tek segmentirane podatke, ali ne i veća istraživanja s jasnim fokusom na participaciju. Participativna akcijska istraživanja koja bi uključivala same učenike, barem u okviru dostupne literature, više su stvar teorijskog razmatranja i pojedinačnih nastojanja znanstvenika i metodičara (npr. Bognar, 2006), nego stvarne prakse. Jednaka je situacija i kad je riječ o prikazu participativnog rada i modela dobre prakse dječje participacije u školama. U dostupnoj literaturi i na mrežnim stranicama moguće je pronaći samo formalne informacije, ali ne i zorne primjere iz koji bi uz promociju dječje participacije imali i edukativnu komponentu kako za djecu, tako i za odrasle. U ovom kontekstu ističe se kao pozitivan primjer djelovanje stručnjaka okupljenih u Mreži mladih Hrvatske te njihovi materijali, posebno Priručnik za voditelje Vijeća učenika (Preveden, Sočo i Kralj, 2015) i dokumentarni film o razvoju Vijeća učenika (<https://vimeo.com/144339181>) u kojima se daju konkretne smjernice odraslima u sustavu školstva kako raditi na razvoju učeničkih vijeća. Primjetno je također kako u okviru postojeće literature i dokumenata, nema materijala prilagođenih djeci (tzv. *child-friendly*) što djelomično govori o tome da su rasprave o dječjoj participaciji zapravo rasprave odraslih, paradoksalno bez sudjelovanje djece.

Nedostatak podataka ukazuje na potrebu za daljnjim promicanjem dječje participacije u školi kroz znanstvene i stručne radove, participativne istraživačke projekte te interaktivne prikaze modela dječje participacije. U tom kontekstu važno je spomenuti dva povezana istraživačka projekta usmjerena na dječju participaciju: Participacija djece u Hrvatskoj - pregled stanja (voditeljice doc. dr. sc. Ivane Jeđud Borić s Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, u suradnji s Uredom UNICEF-a za Hrvatsku) i Što nam djeca govore o vlastitoj participaciji u školi? (voditeljice prof. dr. sc. Nivex Koller-Trbović s Edukacijsko - rehabilitacijskog fakulteta u okviru programa potpora istraživačkim projektima Sveučilišta u Zagrebu). Prvi projekt usmjeren je na analizu stanja u odnosu na participaciju djece generalno, u svim životnim kontekstima, no područje škole je svakako

važan dio, kako dječjeg okruženja, tako i spomenutog projekta. Drugi projekt je participativnog akcijskog tipa, pri čemu se djeca namjeravaju uključiti kao aktivni dionici od samog početka istraživanja. Tako će prva faza projekta podrazumijevati razgovor s djecom o tome što oni doživljavaju kao participaciju u školi, što to za njih znači i kako bi je oni sami istraživali: kojim metodama, kojim pitanjima i slično. Odrasli istraživači će imati ulogu mentora djeci, u čemu će im pomagati studenti. Osim stjecanja uvida, znanstvenih i praktičnih, oba projekta, posebno drugi koji se spominje, usmjerena su i na kreiranje novih mogućnosti dječje participacije.

Literatura

1. Bašić, S. (2009). Dijete (učenik) kao partner u odgoju: kritičko razmatranje. *Odgojne znanosti*, 11(2), 27-44.
2. Bašić, S. (2000). Koncept prikriivenog kurikuluma. *Napredak*, 141(2), 170-181.
3. Bessell, S. (2011). Participation in decision-making in out-of-home care in Australia: What do young people say? *Children and Youth Services Review*, 33, 496–501.
4. Bognar, B. (2006). Akcijska istraživanja u školi. *Odgojne znanosti*, 11(1), 209-228.
5. Brajša-Žganec, A., Franc, R., Merkaš, M., Radačić, I., Šerić, M., Šikić-Mićanović, L. (2012). Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj. Zagreb:UNICEF.
6. Cannon, R. (2012). Are we neglecting children's participation in school? Posjećeno 8. siječnja 2016. na <http://devpolicy.org/are-we-neglecting-childrens-participation-in-school20120824/>
7. Day, L., Percy-Smith, B., Ruxton, S., McKenna, K., Redgrave, K., Ronicle, J., Young, T. (2015). Evaluation of legislation, policy and practice on child participation in the European Union (EU). Final Report. European Comision. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
8. Deklaracija o pravima srednjoškolaca. Posjećeno 8. siječnja 2016. na <http://nvurh.skole.hr/prava.ucenika/deklaracija>
9. Domović, V., Godler, Z., Previšić, V. (2004). Srednjoškolci i kultura demokracije. *Pedagogijska istraživanja* 1(1), 67-88.
10. Fielding, M. (2001). Beyond the Rhetoric of Student Voice: New Departures or New Constraints in Twenty-First Century Schooling? *Forum For Promoting Comprehensive Education*, 43 (2), 3-19.
11. Flutter, J. (2006). This place could help you learn: student participation in creating better school environment. *Educational Review*, 58 (2), 183-93.
12. Flutter, J. (2007). Teacher development and pupil voice. *The Curriculum Journal*, 18 (3), 343-54.

13. Hart, R. (1992). *Children's Participation: from Tokenism to Citizenship*. Innocenti Essays No.4. New York: UNICEF.
14. Horvat, M. (2010). *Uloga Vijeća učenika u razvoju demokracije u školama*. U: Buković, N., *Učenička vijeća - Sudjelovanje učenika/ica u procesima donošenja odluka*. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske, Grad Zagreb, Gradski ured za obrazovanje, kulturu i sport.
15. Jeđud, I. (2012). *Modeli participacije i njihova refleksija u hrvatskoj praksi*. *Dijete i društvo*, 13 (1/2), 31-43.
16. Jensen, B.B., Simovska, V. (2005). *Involving students in learning and health promotion processes – clarifying why? what? and how?*. *Promotion and Education*, 12, 150-6.
17. John-Akinola YO, Nic-Gabhainn S. (2014). *Children's participation in school: a cross-sectional study of the relationship between school environments, participation and health and well-being outcomes*. *BMC Public Health*, 14:964.
18. *Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15)*
19. Koller-Trbović, N. (2005). *Participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja intervencija*. U: Koller-Trbović, N., Žižak, A. (ur.), *Participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja intervencija: socijalnopedagoški pristup*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
20. *Konvencija o pravima djeteta (2001)*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. Posjećeno 19. siječnja 2016. na <http://www.ffzg.unizg.hr/hre-edc/Kon-djeteta.htm>
21. Kušević, B. (2010). *(Ne)uvažavanje participativnih prava djeteta: suvremeni obiteljski odgoj između poslušnosti i odgovornosti*. *Dijete i društvo*, 12 (1-2), 105-116.
22. Lansdown, G. (2010). *The realisation of children's participation rights: critical reflections*. U: Percy-Smith, B., Thomas, N. (ur.), *A Handbook of Children and Young People's Participation- Perspectives from theory and practice*. Routledge, 11-23.
23. Maleš, D. Kušević, B., Širanovic, A. (2014). *Child participation in family-school cooperation*. *CEPS Journal* 4 (1), 121-136.
24. Markovinović, A. (2010). *Participativna prava djeteta u sustavu odgoja i obrazovanja*. *Dijete i društvo*, 12 (1-2), 117- 127.
25. Markovinović, A., Maleš, D. (2011). *Pravo djeteta na sudjelovanje u procesu suradnje obitelji i odgojno-obrazovne ustanove*. U: Vantić-Tanjić, M., Nikolić, M., Huremović, A., Dizdarević, A. (ur.), *Unapređenje kvalitete života djece i mladih*. Tuzla: Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih, 123-133.
26. Marović, M., Bajželj, B., Krajncan, M. (2014). *Koncept participacije v institucionalni vzgoji*. *Socialna pedagogika*. 18 (1-2). 93-116.
27. Matijević, M. (2014). *Učenici, nastavnici i pedagozi između ciljeva i evaluacije*

- u nastavi. *Pedagogijska istraživanja*, 11(1), 59-76.
28. Miharija M., Kuridža B. (2011). *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati*. Zagreb: UNICEF.
 29. Mishna, F., Antle, B.J., Regehr, C. (2004). Tapping the Perspectives of Children-Emerging Ethical Issues in Qualitative Research. *Qualitative Social Work*, 3 (4), 449-468.
 30. Murray, C. (2005). Children and Young People's Participation and Non-Participation in Research. *Adoption&Fostering*, 29 (1), 55-67.
 31. Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine (2014). RH: Ministarstvo socijalne politike i mladih. Posjećeno 19. siječnja 2016. na http://www.mspm.hr/novosti/vijesti/vlada_rh_usvojila_nacionalnu_strategiju_za_prava_djece_od_2014_do_2020
 32. Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2011). RH: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Posjećeno 19. siječnja 2016. na <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2685>
 33. Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine. Posjećeno 19. siječnja 2016. na http://www.dijete.hr/attachments/069_Nacionalni%20plan%20aktivnosti%20za%20prava%20i%20interese%20djece%202006%20-%202012.pdf
 34. Nacionalni program djelovanja za djecu u Republici Hrvatskoj za razdoblje 1999. do 2005. godine
 35. Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine
 36. Narat, T., Rakar, T., Kovač, N. (2010). *Participacija otrok v postopkih odločanja. Končno poročilo*. Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. Otroška opazovalnica. Ljubljana.
 37. Novak, J. (2010). *Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama: teorija i praksa*. Zagreb: Centar za ljudska prava.
 38. Obiteljski zakon (NN 103/15)
 39. Pažin-Ilakovac, R., Pavleković, M. (2014). *Pedagog i participativna prava učenika u osnovnoj školi*. U: Nikolić, M. (ur.), *Unapređenje kvalitete života djece i mladih*. Tuzla: Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli, 185-197.
 40. Pećnik, N. (2008). *Suvremeni pogledi na dijete, roditeljstvo i socijalizaciju*. *Dijete i društvo*, 10 (1-2), 99-117.
 41. *Pravilnik o izboru učeničkih predstavnika* (2013). RH: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa i Nacionalno vijeće učenika Republike Hrvatske. Posjećeno 19. siječnja 2016. na <http://nvrh.skole.hr/dokumenti>
 42. *Preporuka o zaštiti prava djece u odgojno-obrazovnim ustanovama* (za

- 2014./2015.) Posjećeno 19. siječnja 2016. na http://www.dijete.hr/hr/preporuke-pravobraniteljice-mainmenu-81/cat_view/910-preporuke-pravobraniteljice/911-odgoj-i-obrazovanje.html
43. Preveden, A., Sočo, A., Kralj, K. (2015). Vijeća učenika - praktični priručnik za voditelje vijeća učenika. Mreža mladih Hrvatske. Zagreb.
 44. Previšić, V. (2010). Socijalno i kulturno biće škole: kurikulumске perspektive. *Pedagoški istraživanja* 7(2), 165-176.
 45. Prioritetne aktivnosti za dobrobit djece od 2003. godine do 2005. godine.
 46. Strategy for 2012-2015 (2012). Council of Europe. Posjećeno 19. siječnja 2016. na http://www.dijete.hr/attachments/1485_Strategy150512_en.pdf
 47. Širanović, A. (2012). Dijalog s učenicima: temeljna odrednica interkulturalno osjetljive škole. *Pedagoški istraživanja*, 9 (1–2), 191 – 203.
 48. Ustav RH (NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14 NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14)
 49. Veitch, H. (2009). Participation in Practice: An Evaluation of the Primary School Council as a Participatory Tool. *Childhoods Today - Special Issue*.1-24.
 50. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12,86/12, 126/12, 94/13, 152/14) Posjećeno 19. siječnja 2016. na <http://www.zakon.hr/z/317/>
 51. Zakon o savjetima mladih (NN 41/14)
 52. Zakon o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14)
 53. Žižak, A., Koller-Trbović, N., Jeđud Borić, I., Maurović, I., Miroslavljević, A., Ratkajec Gašević, G. (2012). Što nam djeca govore o udomiteljstvu - istraživanje dječje perspektive udomiteljstva s preporukama za unapređenje. Zagreb:UNICEF.
 54. Žnidarec Čučković, A. (2013). Da sam ja netko: istraživanje o stavovima djece i mladih u Hrvatskoj: interesi, potrebe, problemi, rješenja. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.

Mrežne stranice:

- <http://nvurh.skole.hr/nvurh>
- <http://www.savez-dnd.hr>
- <http://www.dijete.hr/>
- <http://usred.hr/>
- <http://www.obessu.org/obessu>
- <https://vimeo.com/144339181>

CHILD PARTICIPATION IN SCHOOL

Abstract: *Modern approaches and paradigms of education, especially in the so-called post-conventional time, conceive a child as an active being who can and should participate in his/her own education and take responsibility for his/her behavior (Koller-Trbovic and Žižak, 2005; Pećnik, 2008; Markovinović, 2010; Kušević, 2010). Although the idea of children's participation and taking into account their perspective is relatively well represented through professional and scientific papers and discussions, we can note the discrepancy between the idea of participation and its actual application in practice, whereat we are talking about the "high tide" of rhetoric of participation and "low tide" of practical application and impact on improving children's activities (Badham, 2004, according to Bessell, 2011). Survey on opinions and attitudes of children and young people in Croatia showed that a major problem in relation to the participation rights of children is the lack of satisfactory institutional mechanisms aimed at the involvement of children in decision-making (Miharija and Kuridža, 2011). Therefore, the aim of this paper is to present an analysis of the condition of participation of children in school through the presentation of relevant laws and policies, research and best practice.*

Overview of relevant literature has shown a shortage of methodical indicators about children's participation in school in all the segments, from theoretical models and research to models of good practice. Shortage of data draws attention to necessity for further promotion of children's participation in school through scientific and professional work, participatory research projects and interactive demonstration of children's participation models.

Keywords: *best practice, children, normative regulations, participation, school*